

Мальована Л. (2015). Теоретико-методичні основи роботи соціального педагога з учнями загальноосвітньої школи. *Social Work and Education*, Vol.2 № 1, С. 39-43.

*Мальована Людмила,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З УЧНЯМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Формулювання проблеми дослідження. Сучасні трансформаційні процеси в Україні призводять до змін пріоритетів в усіх сферах суспільного життя. Це особливо позначається на молодому поколінні, у свідомості й поведінці якого ще не сформувалися й не закріпилися значущі ціннісні орієнтації. За таких обставин важливою є проблема виховання соціально зрілої особистості, яка характеризується самостійністю і відповідальністю за події власного життя, уміннями, необхідними для продуктивної взаємодії з іншими людьми. У цьому контексті актуальності набуває проблема формування соціальної зрілості в учнів загальноосвітніх шкіл, оскільки саме на навчально-виховні заклади покладається функція соціального виховання та соціалізації підростаючого покоління [2, с. 14].

Аналіз наукових досліджень із визначеної проблематики. Протягом останніх років виконано значну кількість досліджень, присвячених роботі соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі. Теоретичні засади соціально-педагогічної діяльності висвітлені в працях О.Безпалько, І.Звереві, А.Капської, Л.Міщик. Методологія професійної соціально-педагогічної роботи розглянута в роботах Н.Нікітіна, В.Савченка, С.Харченка. Напрями соціально-педагогічної роботи в загальноосвітній школі вивчали Ю.Клочан, А.Малько, О.Марінушкін, М.Житеньов. Змісту роботи соціального педагога присвячені праці Л.Артюшкіної, Н.Басова, Л.Нікітіної, Р.Овчарової, В.Сорочинської, М.Шакурової. Критерії ефективності соціально-педагогічної діяльності обґрунтовані в роботах І.Трубавіної.

Аналіз численних наукових досліджень, методичної літератури щодо змісту роботи соціального педагога у загальноосвітніх навчальних закладах дає підстави виокремити низку теоретичних і практичних проблем в організації професійної діяльності соціального педагога в закладах освіти, а саме: відсутність чітко визначеного функціоналу соціального педагога в нормативних документах Міністерства освіти і

науки України; ототожнення завдань діяльності практичного психолога та соціального педагога в закладах освіти; надмірний діапазон напрямів професійної діяльності фахівця; не розробленість стандартизованої посадової інструкції соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу [2; 5; 6; 8].

Мета статті – дослідити зміст роботи соціального педагога з учнями загальноосвітньої школи та виявити шляхи його оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Соціальний педагог загальноосвітнього навчально-виховного закладу (школи) – це фахівець із виховної роботи з дітьми, підлітками, молоддю, дорослими, який покликаний створювати сприятливі соціальні, навчально-виховні умови для розвитку й соціалізації особистості; це спеціаліст, який зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи і освітньо-виховної діяльності; він організовує взаємодію освітніх та позашкільних закладів та установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку [6, с. 10]. Соціальний педагог школи входить до психологічної служби (разом із психологом) навчально-виховного закладу, безпосередньо підпорядковується адміністративно – керівникові закладу, методично – Міському центру практичної психології і соціальної роботи.

На основі аналізу ряду наукових досліджень та практичного досвіду встановлено, що метою діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи є створення оптимальних умов для різнобічного розвитку різних категорій дітей, захист їх конституційних прав, здійснення соціального супроводу проблемних сімей, рання профілактика злочинності та правопорушень [6, с. 11]. Засоби досягнення цієї мети – вивільнення і розвиток ресурсів учня та його соціального оточення, забезпечення необхідних соціальних змін, навчання, виховання та самовиховання особистості [7, с. 19].

У своїй діяльності соціальний педагог керується Конституцією і Законами України, Указами Президента України, рішеннями Кабінету Міністрів України і органів управління освітою всіх рівнів з питань навчання і виховання учнів; правилами і нормами з охорони праці, техніки безпеки і протипожежного захисту, а також Статутом і локальними правовими актами школи (в тому числі – Правилами внутрішнього трудового розпорядку, наказами і розпорядженнями директора школи, посадовою Інструкцією), трудовим договором, Декларацією прав людини, Конвенцією про права дитини, Положенням про психологічну службу системи освіти України (наказ Міністерства освіти України за № 127 від 03.05.99 року) тощо.

Погоджуємось із твердженням Ю.Василькової [1], І.Зверєвої [8], А.Капської [6] про те, що основними принципами діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи є:

– принцип соціальної відповідності (необхідність узгодженості змісту і методів вирішення соціальної ситуації, в якій організовується виховний процес). Завдання соціально-педагогічної роботи

зорієнтовані на реальні соціально-економічні умови і передбачають формування готовності учнів до ефективного вирішення життєвих проблем. До умов реалізації цього принципу відносимо: орієнтацію педагогічного процесу на можливості соціуму та врахування його найрізноманітніших чинників [1, с. 8];

– принцип життєвої ціннісно-сислової творчої самодіяльності (становлення особистості вихованця як творця і проектувальника свого життя, який вміє приймати самостійні рішення, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни, має певну соціальну позицію, виявляє соціальні активність і відповідальність) реалізується завдяки участі учнів у вирішенні питань життєдіяльності колективу школи, розвитку шкільного самоврядування; підтримки ініціатив, спрямованих на досягнення соціально значущих цілей; створення ситуацій прийняття самостійних рішень та відповідальності за їх виконання [6, с. 19];

– принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії (учасники соціально-педагогічного процесу виступають повноправними партнерами у процесі спілкування, беручи до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції). Реалізація цього принципу сприяє налагодженню довірливих стосунків, зниженню психологічної напруги, що дозволяє соціальному педагогу ефективно підтримувати учнів [8, с. 31].

Робота соціального педагога ґрунтується на гуманістичному та компетентнісному підходах. Реалізація гуманістичного підходу передбачає дотримання соціальним педагогом таких правил: ставитися до дитини як до найвищої цінності, сприяти виявленню взаємної відкритості, відвертості; допомагати учням зрозуміти власну цінність через відчуття довіри, поваги, любові, розвиток у нього почуття власної гідності; виявляти турботу і любов до вихованців; відмовитися від моралізування, замінивши його спільним з вихованцями вирішенням життєвих проблем; розвивати в учнів здібності конструювати соціально цінну діяльність [4, с. 116]. Використання компетентнісного підходу передбачає: формування у школярів практичних умінь свідомо й відповідально залучатися до системи соціальних відносин, готовності до сімейного життя, до побудови власної сім'ї на основі усвідомленої материнської та батьківської позиції; розвиток різноманітних здібностей учнів, їх підготовку до вибору професії; оволодіння школярами уміннями самостійно реалізувати свої життєві плани, відстоювати громадянську і моральну позицію [2, с. 47].

Зміст роботи соціального педагога полягає у: виявленні вихованців, які потребують допомоги, створенні умов для розвитку вихованця, організації роботи з мікросоціумом [3; 6; 9]. Виходячи із досвіду практичної роботи, необхідно зазначити, що діяльність соціального педагога передбачає виконання завдань:

– соціально-диспетчерських (пошук фахівця-консультанта, організацію соціально-педагогічного консиліуму, залучення до співпраці учителів, батьків, громадськості, координація усієї роботи навчально-виховного закладу);

- діагностичних (здійснення діагностичного мінімуму, поглиблення діагностики);
- корекційних (загально розвивальна робота, соціально-педагогічна корекція);
- соціально-педагогічної допомоги (соціально-педагогічна профілактика, соціально-педагогічне консультування, педагогічна просвіта) тощо [8, с. 61-62].

Вважаємо, що важливою особливістю соціально-педагогічної роботи в загальноосвітній школі, на відміну від суміжних сфер діяльності, є її посередницький характер. Соціальний педагог виступає посередником між учнем і соціумом. За умови більш детального аналізу посередництва можна виділити декілька напрямів його здійснення: між учнем і різноманітними структурами й установами; між учнем та вчителями і вихователями; між дитиною та батьками; між учнем та іншими спеціалістами, які залучаються до вирішення виховних та навчальних проблем учня (тренери, керівники гуртків); між учнем та різними групами ровесників, молодіжними групами тощо [9, с. 7].

Ефективне здійснення соціальним педагогом посередницької функції можливе в разі дотримання таких умов: розуміння соціальним педагогом проблем учня, його здатності перейматися змістом проблеми дитини; адекватного представлення (презентації) і вираження (репрезентації) проблем учня; наявності знань про існування соціальних ресурсів різних закладів та установ, що займаються проблемами дітей та молоді; наявності знань про інструментальні можливості суміжних професій, представники яких залучаються до вирішення проблем учня; уміння забезпечувати порозуміння різних спеціалістів та їх ефективне співробітництво; довіри до соціального педагога учня і тих людей, з якими у нього виникли проблеми (що досягається завдяки професіоналізму та бездоганній роботі соціального педагога) [5, с.11].

Висновки. Будь-яке розвинуте суспільство зацікавлене у формуванні, збереженні та розвитку тих соціальних інститутів, які здатні позитивно впливати на вирішення соціальних проблем суспільства та активізацію процесів соціалізації у суспільстві. Соціальний педагог в системі освіти – це педагог, який здійснює комплекс заходів щодо надання соціально-педагогічної допомоги, спеціального виховання, освіти і розвитку особистості. Уся робота соціального педагога в загальноосвітній школі підпорядкована створенню оптимальних умов для різнобічного розвитку учнів, захисту їхнього психічного, фізичного, соціального і духовного здоров'я, сприяння педагогічно доцільному і безконфліктному входженню молодої людини у світ дорослих, підготовка до самостійного життя в суспільстві, попередження і педагогічна корекція вад та відхилень у соціальному розвитку особистості.

Перспективною вважаємо оптимізацію змісту соціально-педагогічної роботи в загальноосвітній школі шляхом його оновлення через впровадження інноваційних форм і методів роботи та залучення

фахівців різних галузей та сфер діяльності до процесу попередження і розв'язання соціально-педагогічних проблем.

Список використаної літератури:

1. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога : [уч.-метод. пособие] / Ю. Василькова. – М. : Академия, 2009. – 198 с.
2. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : [навч.-метод. посібник] – К. : ІЗМН, 2008. – 112 с.
3. Методика и технологии работы социального педагога : [уч. пос. для студ. высш. уч. зав.] / Б.Н.Алмазов, М.А.Беляева, Н.Н.Бессонова и др. – М. : «Академия», 2012. – 192 с.
4. Методика и технологии работы социального педагога : [уч. пос. для студ. высш. уч. зав.] / П.р. Галагузовой Ю.Н. – М. : ВЛАДОС, 2010. – 324 с.
5. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога / Р. Овчарова. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 480 с.
6. Соціальна педагогіка : [підручник] / За ред. проф. Капської А.Й. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488с.
7. Соціальна педагогіка : [модульна технологія навчального курсу] / Д.І.Пенішкевич, Л.І.Тимчук. – Чернівці : Чернівецький нац.у-т, 2010. – 496с.
8. Соціальна педагогіка : [мала енциклопедія] / За заг. ред. проф. І.Д.Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336с.
9. Шептенко П.А., Воронина Г.А. Методика и технологии работы социального педагога : [уч. пос. для студ. высш. пед. уч. зав.] / П.р. В.А. Слостенина. – М. : «Академия», 2001. – 208 с.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2015

Стаття прийнята до друку 06.04.2015